

НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЧОЛОВІКА Й ЖІНКИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИМ НОРМАМ ЯК ДЖЕРЕЛО СМІХОВОГО ЕФЕКТУ У ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ

А. С. Птушка, канд. філол. наук (Харків)

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англomовного анекдоту, закорінених на невідповідності чоловіка й жінки морально-етичним нормам. Результати аналізу демонструють кількісну і якісну асиметрію у сміховій репрезентації чоловіка та жінки у текстах англomовних анекдотів. Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до чоловіка й жінки як членів англomовного соціуму. У підґрунті цих вимог лежать традиційні гендерні еталонні ролі захисника-годувальника й берегині домашнього вогнища.

Ключові слова: англomовний анекдот, гендерні стереотипи, морально-етичні норми, норми взаємодії, норми життєзабезпечення, норми контакту, норми відповідальності.

A.S. Ptushka. несоответствие мужчины и женщины морально-этическим нормам как источник смехового эффекта в тексте англоязычного анекдота. Данная статья посвящена исследованию когнитивных механизмов создания смехового эффекта англоязычного анекдота, основанных на несоответствии мужчин и женщин морально-этическим нормам. Результаты анализа демонстрируют количественную и качественную асимметрию в смеховой репрезентации мужчины и женщины в текстах англоязычных анекдотов. Найденная количественная и качественная асимметрия отбивает наиболее социально значимые гендерно специфические требования к мужчине и женщине как членам англоязычного социума. В подпочве этих требований лежат традиционные гендерные эталонные роли защитника-кормильца и хранительницы домашнего очага.

Ключевые слова: англоязычный анекдот, гендерные стереотипы, морально-этические нормы, нормы взаимодействия, нормы жизнеобеспечения, нормы контакта, нормы ответственности.

A.S. Ptushka. Disparity of men and women to the mental and ethical norms as a source of laughter effect in the text of the English-language anecdote. This article is devoted to the research of cognitive mechanisms of the creation of laughter effect of the English-language anecdote, which are based on the disparity of men and women to the mental and ethical norms. The results of the analysis demonstrate quantitative and high-quality asymmetry in the laughter representation of man and woman in the texts of the English-language anecdotes. The found quantitative and high-quality asymmetry reflects the most socially meaningful gender-specific demands to the man and woman as to the members of English-language society. In the subsoil of these demands there are the traditional gender standard roles of defender-breadwinner and keeper of fireside.

Key words: English-language anecdote, gender stereotypes, mental and ethical norms, norms of co-operation, norms of life-support, norms of contact, norms of responsibility.

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англомовного анекдоту, закорінених на невідповідності чоловіка й жінки морально-етичним нормам.

А к т у а л ь н і с т ь дослідження визначається його антропоцентричною спрямованістю, що цілком відповідає сучасним тенденціям вітчизняного мовознавства. Хоча англомовний анекдот вже був предметом наукового аналізу [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10], вказана проблема ще очікує висвітлення з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми, що й визначає н о в и з н у дослідження.

О б ’ є к т о м статті є тексти сучасних англомовних анекдотів, що відбивають гендерні стереотипи. П р е д м е т о м дослідження є мовні засоби сміхової репрезентації гендерних стереотипів у текстах англомовних анекдотів. М е т а роботи полягає у розкритті специфіки мовної об’єктивації гендерних стереотипів у текстах англомовних анекдотів.

М а т е р і а л о м дослідження слугували 7760 текстів англомовних анекдотів, персонажами яких є чоловік та жінка.

На вищому щаблі морально-етичних норм знаходяться **суперморальні норми**, що відбивають основні принципи людської поведінки, закріплені у релігійних догматах та юридичних кодексах. Морально-етичні норми поділяються на норми взаємодії, норми життєзабезпечення, норми контакту й норми відповідальності [2, с. 34-35].

У сфері міжгендерних стосунків однією з найбільш релевантних є максима суперморальних норм **Не можна прелюбодіяти**.

Найбільш типовою є ситуація, коли коханців застає за розвагами законний чоловік, що невчасно повертається додому (порівн. 1), де сміховий ефект створюється неочікуваним збігом першого, що спав на думку коханцю, роду занять, який би міг пояснити його присутність у чужій квартирі, та реальної професії хазяїна квартири:

- (1) – *So you’ve been going around with a married woman?*
- *Yeah. I was over there last night and her husband came home unexpected.*
- *What happened?*
- *Well, I told him I was the plumber.*
- *That was pretty fast thinking.*
- *Not so fast – you see – he’s a plumber himself.* (5600 jokes, p. 307)

Крім того, у досліджуваних анекдотах чоловік зраджує дружину вдома з прислугою (порівн. (2), де сміховий ефект створюється неадекватністю поведінки чоловіка, лінгвіста за фахом, з точки зору утилітарних норм реалізму у ситуації, коли дружина застукала його з

коханкою – замість того, щоб виправдовуватися, він намагається навчати дружину коректному англійському):

(2) *You're just like that guy Noah Webster – he corrected everybody – claimed they said the wrong word. One day Mrs. Webster went back into the garden and found Noah kissing the maid. She said: I'm surprised!*

He said: No, dear, you are astonished – I am surprised. (5600 jokes, p. 303)

Суспільство пред'являє більш суворі моральні вимоги до жінки, ніж до чоловіка, оскільки символічна фемінінна роль берегині домашнього вогнища несумісна з невірністю. Аналізовані анекдоти тематизують ситуацію народження зрадливою дружиною дітей від коханця. Так, в анекдоті (3) об'єктом сміхової репрезентації стає подружжя, що прожило разом 75 років й має 10 дітей, але лише останній з них є народженим від чоловіка. Комізм створюється гіперболізацією стереотипної ситуації народження дитини від коханця (очікується, що дружина народила одну незаконнонароджену дитину з десяти, а не дев'ять):

(3) *A very elderly couple is having an elegant dinner to celebrate their 75th wedding anniversary. The old man leans forward and says softly to his wife, "Dear, there is something that I must ask you. It has always bothered me that our tenth child never quite looked like the rest of our children. Now I want to assure you that these 75 years have been the most wonderful experience I could have ever hoped for, and your answer can not take that all away. But... I must know, did he have a different father?"*

The wife drops her head, unable to look her husband in the eye, she paused for a moment and then confessed. "Yes, he did."

The old man is very shaken, the reality of what his wife was admitting hit him harder than he had expected. With a tear in his eye he asks, "Who? Who was he? Who was the father?"

Again the old woman drops her head, saying nothing at first as she tried to master the courage to tell the truth to her husband. Then, finally, she says, "You." (<http://www.wlt>)

Прагматичною функцією таких анекдотів є карнавалізація традиційних сімейних цінностей. У підґрунті карнавалізації лежить психологічне прагнення індивіда тимчасово звільнитися від соціальних табу, що регламентують його/її поведінку. Це припущення знаходиться у повній відповідності з постулатами теорії вивільнення, що пояснює комічне як результат вивільнення психічної енергії, що звільняє індивіда з-під гніту певних соціальних обмежень.

Наступною важливою максимою суперморальних норм, відображеною у текстах досліджуваних анекдотів, є **Не можна завдавати фізичної шкоди ближньому**. Порущниками

цієї максими є персонажі, що виявляють надмірну агресивність, крайнім проявом якої є фізична розправа чоловіка над жінкою й навпаки.

(4) *Why do black widow spiders **kill their males** after mating? – To stop the snoring before it starts.* (Book of Jokes, p. 237)

(5) *A man sat down on a park bench. He noticed another man sitting with him and he looked depressed so he asked the man:*

- *What's the matter?*
- *I've lost three wives in the past year.*
- *That's terrible. How did it happen?*
- *Well, you see, I live in an area where I grow most of my own food. And sometimes we eat wild mushrooms. My first two wives died by eating poisonous mushrooms.*
- *You poor man! **How did your third wife die?***
- ***Her skull was cracked open.***
- ***Oh my god! What happened?***
- ***She wouldn't eat her vegetables.*** (<http://www.native-english>)

Такі анекдоти, як правило, карнавалізують стосунки чоловіка й дружини у шлюбі, подаючи їх як антагоністичні. Як і у попередньому випадку, у підґрунті карнавалізації лежить психологічне прагнення індивіда тимчасово звільнитися від соціальних табу, що регламентують його/її поведінку.

Максима *Слід любити ближнього* репрезентована анекдотами, які висміюють чоловіка, для якого жінка/дружина не становить ніякої цінності й навпаки. Анекдоти цієї групи ґрунтуються на пресупозиції про одвічний антагонізм у стосунках між чоловіком і жінкою/дружиною:

(6) *Most women prefer sex with light out – **they can't bear to see a man enjoying himself.*** (Why men can, p. 92)

(7) *On a rural road a state trooper pulled this farmer over and said, "Sir, do you realize that your wife fell out of the car several miles back?" To which the farmer replied, "**Thank God, I thought I had gone deaf!**"* (<http://www.native-english>)

Комізм таких анекдотів найчастіше створюється на підставі гіперболізації бездушності персонажів, що реалізується як ненависть (6) або навпаки байдужість один до одного (7).

На відміну від попередніх, максима *Не можна бути хтивим* об'єктивована асиметрично, лише анекдотами про жінку. Тоді як максима *моральних норм взаємодії Не можна бути боягузом* є релевантною лише для чоловіка. Також серед максим *норм життєзабезпечення*

найбільш релевантною в об'єктивації гендерних стереотипів є **Слід трудитися**. Ця максима, як і попередня, є орієнтованою, насамперед, на чоловіка.

Низка анекдотів відбиває відповідність поведінкових характеристик чоловіка та жінки **нормам контакту**. Більшість максим норм контакту деталізують максимуму **Слід враховувати інтереси ближнього**. До таких належать максими *Не слід бути надто корисливим/ Слід бути щирим/ Не слід бути надмірно вимогливим/ Не слід бути зневажливим/ Не слід бути ревним*, репрезентовані анекдотами як про чоловіків, так і про жінок. Гендерна асиметрія, що спостерігається у об'єктивації цих максим, має відносний характер.

Кількісно найбільш репрезентативною є максима **Не слід бути надто корисливим**. Вона представлена анекдотами, що тематизують корисливість чоловіка й жінки.

Жіноча корисливість висміюється у контексті феміністських ідей, порівн. анекдот (8), комізм якого є наслідком порушення принципу релевантності (замість більш релевантного смислу *Прийде час, коли жінки будуть заробляти нарівні з чоловіками* актуалізується смисл *Прийде час (наступної суботи), коли жінки отримають зароблені чоловіками гроші*):

(8) *The time will come when **women will get men's wages**.*

*You're right – **next Saturday night**.* (5600 jokes, p. 108)

Також, об'єктом сміхової репрезентації стає корисливий чоловік, порів приклад (9), комізм якого є результатом порушення персонажем моральних норм контакту (максими *Не слід бути корисливим*).

(9) *Wife: "Do you love me just because my father left me a fortune?"*

*Husband: "Not at all, darling. **I would love you no matter who left you the money**."* (Book of Jokes, p. 247)

Відповідність чоловіка й жінки максимі **Слід бути щирим** об'єктивована анекдотами про чоловіка й жінку. Висміюється чоловік, що намагається щось приховати від дружини (порівн. (10), комізм якого є наслідком гіперболізації нещирості чоловіка дружиною) та висміюється така стереотипна риса дружини, як хитрість, що дозволяє їй маніпулювати чоловіком (11):

(10) – *Can you tell by your husband's face if he's lying?*

- *Yes. **If his lips are moving, he is**.* (5600 jokes, p. 165)

(11) – *"Bills's wife always laughs at his jokes."*

- *"**They must be very clever**."*

- *"**No, she is**."* (<http://sixsense>)

Наступна максима **Не слід бути надмірно вимогливим**. Чоловіки та жінки виходять з різних потреб у реалізації цієї максими. Жінка очікує від чоловіка уваги, а чоловік – забезпечення його життєдіяльності, порівн. (12), де комізм є наслідком невідповідності

очікувань чоловіка реальному стану речей, та (13), де сміховий ефект створюється за рахунок гіперболізації:

(12) “**Only cheese for lunch?**”

“Yes, the cutlets caught fire and it spread to the apple tart so I had to take the soup to put it out.”
(<http://sixsense>)

(13) *What do you do if you forget a woman's birthday?*

Leave. (Mr. Tickle, p. 10)

Максима **Не слід бути зневажливим** асиметрично об'єктивована анекдотами, що відбивають поведінку чоловіка й жінки. Порівн. (14) та (15), де комізм є результатом порушення принципу релевантності персонажем-чоловіком (замість того, щоб розказати дитині про теорію Дарвіна, він натякає на те, що його мати цілком може походити з мавп) та персонажем-дружиною (адресат розуміє висловлення *Is your husband a bookworm?* як звернене до дружини запитання про те, чи любить її чоловік книги; натомість дружина виокремлює слово *worm/ черв'* як й використовує його для образи чоловіка):

(14) – *Daddy, is it true I came from a tribe of monkeys?*

- *I don't know. I never saw your mother's folks.* (5600 jokes, p. 321)

(15) – *Is your husband a bookworm?*

- *No, just an ordinary one.* (5600 jokes, p. 438)

Асиметрично репрезентовано і відповідність чоловіка й жінці максимі моральних норм контакту **Не слід бути ревнивим**. Порівн. (16), де сміховий ефект є результатом неадекватності чоловіка утилітарним нормам реалізму (він не усвідомлює, що аббревіатура на одязі означає марку, а не ініціали коханця дружини):

(16) *He is so jealous. I bought him some underwear. Now he is going around looking for a fellow with the initials B.V.D.* (5600 jokes, p. 278)

В іншому прикладі сміховий ефект є результатом неадекватності жінки, яка ніяк не хотіла оприлюднити зраду чоловіка (17):

(17) *Did you shoot your husband because of jealousy?*

No, because of publicity. (5600 jokes)

Гендерна асиметрія, що спостерігається при об'єктивації решти максимум моральних норм контакту, набуває абсолютного характеру, тобто аналізовані анекдоти тематизують відповідність цим максимами виключно персонажів-чоловіків (*Не слід зловживати алкоголем* та *Не слід бути жадібним*) або персонажів-жінок (*Не слід бути сварливим/ Слід бути передбачуваним/ Не слід бути надто цікавим/ Не слід пліткувати/ Не слід видавати секрети/ Слід мати пристойний вигляд*).

Максима *Не слід надто багато говорити* (порушення максими кількості інформації принципу кооперації) об'єктивована анекдотами про жінку й про чоловіка. Балакучість подана як природна жіноча якість, що однаковою мірою притаманна їй незалежно від віку. Сміховий ефект анекдотів про балакучу жінку, як правило, є результатом гіперболізації, що суперечить онтологічним нормам:

(18) *There was the girl who remained an old maid because she **never quit talking long enough for any man to kiss her.*** (5600 jokes, p. 155)

Чоловіка теж висміюють за балакучість на підставі невідповідності еталону, порівн. приклад (19), комізм якого створюється за допомогою буквального переосмислення фразеологізму *a man of few words/ чоловік не слова, а діла*, що власне позначає одне із стереотипних уявлень про справжнього чоловіка:

(19) – *He's **a man of few words**, isn't he?*

- *Yes, so he was **telling me all morning.*** (5600 jokes, p. 155)

Максима *Слід вислухати точку зору іншого* (порушення максими великодушності принципу ввічливості) репрезентована виключно анекдотами про жінку. Тоді як максима *Слід відповідати за свої дії* об'єктивована асиметрично, лише анекдотами про чоловіка.

Таким чином, проаналізовані анекдоти виконують дві прагматичні функції: карнавалізації традиційних сімейних цінностей та традиційних гендерних еталонів та регуляції соціальної поведінки. У підґрунті карнавалізації лежить психологічне прагнення індивіда тимчасово звільнитися від соціальних табу, що регламентують його/її поведінку. Регулятивна функція, що реалізується через формування почуття-ставлення несхвалення або презирства до гендерного актанта як порушника тої чи іншої максими морально-етичних норм й, відповідно, об'єкта негативної етичної оцінки *непринустимо*, навпаки, регламентує поведінку індивіда, орієнтуючи його/її на дотримання норм моралі й відповідність гендерним еталонам. Результати аналізу демонструють кількісну і якісну асиметрію у сміховій репрезентації чоловіка та жінки у текстах англомовних анекдотів. Чоловік є об'єктом сміхової репрезентації й водночас негативної морально-етичної оцінки *непринустимо* як порушник 14 максим морально-етичних норм, а жінка – 17. Виключно чоловік висміюється за невідповідність максимам норм взаємодії (боягузтво), життєзабезпечення (бездіяльність), контакту (зловживання алкоголем, жадібність) й норм відповідальності (прагнення стосунків без зобов'язань), а жінка – за порушення максим суперморальних норм (хтивість), норм контакту (сварливість, непередбачуваність, надмірну цікавість, невміння тримати секрети, прагнення продемонструвати своє тіло), лінгвостологічних норм (балакучість, небажання вислухати точку зору співбесідника).

Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до чоловіка й жінки як членів англомовного соціуму. У підґрунті цих вимог лежать традиційні гендерні еталонні ролі захисника-годувальника й берегині домашнього вогнища.

Перспективу подальших досліджень складе аналіз невідповідності жінок утилітарним нормам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитренко В. А. Анекдот как разновидность речевых жанров / В. А. Дмитренко, И. С. Курсова // *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*. – 2004. – Том 1, № 3. – С. 5-16.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В. И. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
3. Кобякова І. К. Концептуалізація та категоризація гумору / І. К. Кобякова // *Вісник Сумського державного університету*. – 2006. – Т. 1., № 11('95). – С. 35-39.
4. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англомовному дискурсі: [монографія] / Кобякова І. К. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 123 с.
5. Левицкий А. Э. Комическое: играем языком / А. Э. Левицкий // *Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма* / [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Изд-во “Индрик”, 2007. – С. 295-308.
6. Attardo S. Joke as a text type / S. Attardo, J. Ch. Chabanne // *Humour*. – 1992. – 5-1/2. – P. 165-176.
7. Attardo S. Linguistic theories of humour / S. Attardo – Berlin-N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 386 p.
8. Chiaro D. The Language of jokes. Analysing verbal play / D. Chiaro. – L., N.Y. : Routledge, 1992. – 129 p.
9. Nash W. The language of humour / W. Nash. – L.-N.Y. : Longman, 1985. – 200 p.
10. Raskin V. Semantic mechanisms of humour / V. Raskin. – Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel, 1985. – 284 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Meiers M. 5600 jokes for all occasions / M. Meiers, J. Knapp. – New York : Crown Publishers, 1980. – 605 p.
2. Mr. Tickle's guide to women. – L. : Edmont Books Limited, 2002. – 64 p.
3. Pease A. Why men can only do one thing at a time and women never stop talking / Pease A., Pease B. – L. : Orion Publishing Group Ltd, 2003. – 122 p.
4. Tibballs G. The Mammoth Book of Jokes / G. Tibballs. – L. : Running Press Book Publishers, 2006. – 690 p.
5. <http://www.native-english.ru/downloads/etc/jokes.zip> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану.
6. <http://sixsense.ru/page143.html> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану.
7. <http://www.wlt.ru/works/films/anec> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану.